

Kwink en burgerschap

handreiking voor schoolleiders
en Kwink-coaches

Kwink en burgerschap

Handreiking voor schoolleiders en Kwink-coaches

Burgerschap. Veel scholen hebben daar vragen over. Want hoe geef je deze verplichting in het curriculum vorm op jouw school? Aan welke eisen moet burgerschap voldoen? En wat is de relatie met Kwink voor sociaal-emotioneel leren (SEL), de methode die je al gebruikt? Vragen die een concreet antwoord verlangen.

Deze handreiking laat zien wat je met Kwink voor burgerschap – een toevoeging aan Kwink voor SEL – kunt bereiken. En hoe je daarmee daarmee aan vrijwel alle nieuwe conceptkerndoelen, zoals voorgesteld door SLO, kunt voldoen.

Burgerschap en sociaal-emotioneel leren

Scholen zijn van oudsher gewend aandacht te besteden aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Dat doen ze in een veilige oefenomgeving. Maar hoe verhouden sociaal-emotioneel leren en burgerschap zich tot elkaar?

Sociaal-emotioneel leren gaat over ‘Het proces waarbij leerlingen noodzakelijke kennis, attitudes en vaardigheden verwerven en toepassen, teneinde

beter te worden in het omgaan met zichzelf en de ander.’¹ SEL biedt leerlingen de basis om zichzelf te leren kennen en zich in sociale verbanden te kunnen bewegen. Een aantal van die aspecten zijn voorwaardelijk voor burgerschap.

Er is duidelijk verwantschap tussen SEL en burgerschap, maar er zijn ook grote verschillen. Hessel Nieuwelink², lector Burgerschapsonderwijs aan de Hogeschool van Amsterdam, geeft die verschillen in tabel 1 beknopt weer.

De methodes Kwink voor SEL en Kwink voor burgerschap zijn beide gebaseerd op eenzelfde didactisch model en maken het inhoudelijke onderscheid zoals in de tabel hieronder aangegeven. Ze zijn dus complementair en vormen samen een vrijwel complete aanpak voor SEL en burgerschap voor alle groepen van de school.

Burgerschapsonderwijs als integraal onderdeel van de schoolcultuur

De schoolcultuur wordt in belangrijke mate bepaald door de dagelijkse interactie tussen leraren en leerlingen. Internationaal onderzoek - zo stelt de memorie van toelichting - toont aan dat de houding en het handelen van leraren de sleutel blijken te zijn in de overdracht van waarden, vaardigheden en attitude. ‘Leraren dagen leerlingen uit om in gesprek te gaan,

Tabel 1: Verschillen tussen SEL en burgerschap

	SEL	Burgerschap
Sociaal-maatschappelijk niveau	Vooraf gericht op microniveau	Vooraf gericht op meso- en macroniveau
Gerichtheid	Nabije personen	Abstracte gemeenschappen en de ander
Kennis	Kennis van jezelf en over je naasten	Kennis van samenleving, politiek en democratie
Houdingen en waarden	Lineair groeimodel	Multi-interpretabele waarden, niet zonder meer sprake van groei
Samenwerking en conflict	Samenwerkingsgericht	Samenwerking en conflict beide essentieel
Doelstelling	Voegen in de samenleving	Voegen in de samenleving

¹ Overveld, K. van (2017). *SEL: Sociaal-emotioneel leren als basis*. Huizen: Uitgeverij Pica: 20.

² Nieuwelink, H. *Burgerschap en sociaal-emotioneel leren*. Publicatie in opdracht van het project ‘Burgerschap op de Basisschool’, een samenwerking tussen de PO-Raad en Stichting School & Veiligheid.

waarmee vaardigheden en houdingen worden ontwikkeld die van belang zijn voor burgerschap. Zij vervullen hiermee een voorbeeldrol en functioneren als rolmodel. Leren functioneren in een democratische samenleving vindt niet alleen mondeling en formeel plaats maar ook informeel en impliciet, door zaken als schoolbeleid, de bejegening van leerlingen en de onderlinge omgang tussen de betrokkenen bij het onderwijs (leraren, bestuurders, ondersteuners en vrijwilligers.)'

Burgerschapsvorming moet dus een integraal onderdeel van je schoolorganisatie- en cultuur zijn. Hierbij kun je de waarden van je school betrekken.

De school als oefenplaats

De aangescherpte burgerschapsbepaling benadrukt de functie van de school als oefenplaats voor burgerschap. Jouw school is een samenleving in het klein. Het is - naast de plaats waar cognitief geleerd wordt - ook een 'oefenplaats' voor goed burgerschap. In de klas en op het schoolplein worden leerlingen geconfronteerd met processen, gedragingen en gebeurtenissen die ook voorkomen in de 'echte' samenleving zoals meningsverschillen, ruzies, pestgedrag, geweld, groepsvorming, sympathie, samenwerking, inspraak en tolerantie. Burgerschap krijgt dus niet alleen methodisch aandacht. Vaardigheden en kennis die bij burgerschapsvorming aan de orde zijn, zijn geïntegreerd en verankerd in het hele onderwijs en de pedagogische aanpak. Door als schoolteam zelf het goede

voorbeeld te geven en te zorgen voor een schoolcultuur die in overeenstemming is met onze Nederlandse basiswaarden en de universeel aanvaarde mensenrechten, bied je jouw leerlingen een respectvolle en veilige oefenplaats.

Activiteiten in het kader van burgerschap

Inspectie zal vragen naar hoe burgerschap concreet zichtbaar wordt in jouw school. Daarvoor kun je een activiteitenrooster Burgerschap opstellen. In dit rooster staan activiteiten waarmee je jouw leerlingen actief kennis laat maken met de wereld rondom de school, met de samenleving en met werelden waarmee ze niet bekend zijn. Deze activiteiten kun je vervolgens jaarlijks concreet benoemen.

De zorg voor de kwaliteit van het burgerschapsonderwijs

Bij de zorg voor de kwaliteit van het burgerschapsonderwijs zijn gesprek, uitleg, uitwisseling en dialoog belangrijke ingrediënten. Het is verstandig om de onderwerpen die samenhangen met het thema burgerschap op jouw school aan te geven in een korte opsomming. Geef ook aan hoe je de voortgang in de ontwikkeling van je leerlingen volgt. Voor zowel de cognitieve als de niet-cognitieve ontwikkelingsgebieden. Dat kun je doen door te vermelden welke tools je daarvoor gebruikt. Daar hoort ook bij hoe je de burgerschapskennis toetst.

Kwink en de conceptkerndoelen burgerschap

De nieuwe conceptkerndoelen, zoals opgesteld door SLO zien we in tabel 2.

De huidige veertien lessen (voor onder-, midden en bovenbouw) van Kwink voor burgerschap dragen bij aan deze conceptkerndoelen. De inspectie zal hier ook op controleren.

Daarom is het belangrijk om concreet aan te kunnen geven waar in Kwink voor burgerschap aan deze conceptkerndoelen wordt gewerkt. Dat is te zien in tabel 3.

Hoe laten we dat zien in de methode Kwink voor burgerschap?

In elke les van Kwink voor burgerschap staat in het lesschema vooraf welke domeinen, kerndoelen en de inhoud ervan aan de orde komen. Er staan ook extra tips bij, zoals SLO die heeft aangegeven.

Let op: Voor de onderbouw geldt dat zij dezelfde thema's als midden- en bovenbouw behandelen, maar de aangeboden lesinhouden zijn allemaal als voorwaardelijk en dus voorbereidend bedoeld. De conceptkerndoelen zijn voor deze groep leerlingen niet letterlijk verwerkt in de lessen.

Burgerschap en digitale geletterdheid

Bij burgerschap hoort ook aandacht voor digitale geletterdheid. Ook hiervoor heeft SLO conceptkerndoelen geformuleerd, allemaal gericht op praktische vaardigheden.

Kwink voor burgerschap heeft hiervoor op dit moment nog geen dekkend aanbod. Wel is er al aandacht voor kerndoel 1.

Tabel 2: Conceptkerndoelen SLO

Domein	Kerndoel	Doelzin
A. Schoolcultuur	1: Schoolcultuur	De school zorgt voor een democratische cultuur.
B1. Samenleving en democratie	2: Diversiteit	De leerling handelt respectvol vanuit kennis over een diverse samenleving.
	3: Democratische waarden	De leerling geeft aan hoe diens handelen verbonden is met democratische waarden.
B2. Samenleving en democratie	4: Maatschappelijke betrokkenheid	De leerling verkent verschillende mogelijkheden om bij te dragen aan de samenleving.
	5: Democratische betrokkenheid	De leerling verkent hoe die democratisch handelen in dagelijkse situaties kan vormgeven.
C. Maatschappelijke vraagstukken	6: Maatschappelijke vraagstukken	De leerling weegt af welke mogelijkheden die heeft om ten aanzien van maatschappelijke vraagstukken te handelen.

Tabel 3: Koppeling kerndoelen SLO en Kwink voor burgerschap

Kerndoel	Inhoud	Ja, in les	Nee
1: Schoolcultuur	Zorgen voor een veilige schoolomgeving met aandacht voor diversiteit en inclusie.	3 en 13	
	Aanbieden van activiteiten die de betekenis van democratische waarden laten zien.	3	
	Stimuleren van kritische denkvaardigheden, morele en ethische oordeelsvorming.	3 en 13	
	Samen met leerlingen vormgeven van een democratische cultuur.	14	
	Aandacht besteden aan actualiteit en maatschappelijke vraagstukken in samenhang met verschillende leergebieden.	3	
2: Diversiteit	Kennis over hoe de grondwet diversiteit in geloofs- en levensovertuiging, politieke voorkeur, afkomst, gender, seksuele oriëntatie en beperkingen beschermt.	3, 7 en 13	
	Inschatten en bespreken van situaties die racistisch, discriminerend of stereotyperend zijn.	3, 7 en 13	
	Reflecteren op de eigen offline en online identiteit in relatie tot anderen.		●
	In gedrag rekening houden met ervaringen en perspectieven van anderen.	3 en 13	
3: Democratische waarden	Kennis over de ontwikkeling en de betekenis van de democratische waarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit.	12	
	Kennis over het belang van de grondwet, kinderen mensenrechten ter bescherming van vrijheid, gelijkheid en solidariteit.	1, 2 en 10	
	Verkennen van de grenzen aan vrijheid, gelijkheid en solidariteit.		●
	Verkennen op basis van morele en ethische perspectieven wat rechtvaardigheid en verantwoordelijk handelen betekent voor jezelf.	1 en 10	
	Afwegen hoe het eigen handelen effect heeft op de omgeving en het welzijn van anderen, nu en in de toekomst.	10, 11 en 14	

Tabel 3: Koppeling kerndoelen SLO en Kwink voor burgerschap

Kerndoel	Inhoud	Ja, in les	Nee
4: Maatschappelijke betrokkenheid	Kennis over taken, rollen, rechten en plichten van burgers in de samenleving.	1, 5, 10 en 12	
	Verkennen welke middelen kunnen worden ingezet om individueel en collectief bij te dragen aan maatschappelijke veranderingen.	5 en 10	
	Oriënteren op maatschappelijke initiatieven, bewegingen en organisaties.	10	
	Benoemen en waarderen van de eigen bijdrage aan de samenleving in dagelijkse situaties.	5 en 10	
	Verkennen van de eigen mogelijkheden om maatschappelijke betrokkenheid vorm te geven.	5 en 10	
5: Democratische betrokkenheid	Beschrijven hoe in een democratie macht en invloed worden uitgeoefend.	2 en 8	
	Benoemen van vormen van inspraak en besluitvorming in dagelijkse situaties.	2 en 8	
	Communiceren op een respectvolle wijze.	2	
	Leren omgaan met de wensen en de stem van de minderheid in besluitvormingsprocessen.	2 en 8	
	Reflecteren op proces en uitkomsten van inspraak en besluitvorming in de schoolomgeving.	2 en 8	
6: Maatschappelijke vraagstukken	Benoemen welke belangen en perspectieven een rol spelen binnen actuele, maatschappelijke en planetaire vraagstukken.	10	
	Uitdrukken van persoonlijke idealen en opvattingen reflecteren hoe de eigen identiteit en waarden het handelen kunnen beïnvloeden.	6 en 13	
	Verkennen welke individuele en collectieve bijdragen aan oplossingen mogelijk zijn.	10	

Kwink voor burgerschap in het kort

DIT IS KWINK VOOR BURGERSCHAP

Kwink voor Burgerschap is een online leerlijn voor de hele school en kent een mooie verbinding met Kwink voor sociaal-emotioneel leren. Het heeft dezelfde didactische opbouw, werkt ook met de SEL-competenties, biedt animaties en filmpjes aan en werkt aan de nieuwe conceptkerndoelen van SLO.

DE IMPACT VAN KWINK VOOR BURGERSCHAP

Burgerschapsonderwijs gaat over de kennis, vaardigheden en ervaringen die jouw leerlingen opdoen in onze diverse en democratische samenleving. De democratische waarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit zijn hiervoor het fundament. Jouw school is de ideale oefenplaats voor burgerschap. Kwink voor Burgerschap behandelt al deze inhoud en heeft daarom een belangrijke impact op het functioneren van kinderen – nu en later – in onze samenleving.

KWINK EN SLO

Met Kwink voor Burgerschap werk je aan de nieuwe conceptkerndoelen van SLO. SLO zegt hier zelf het volgende over: 'De totale set kerndoelen laat zien dat het aanbod gericht is op kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming'. Jouw leerlingen krijgen kennis over zichzelf, de ander en de wereld. Deze kennis is cruciaal voor het ontwikkelen van vaardigheden en houdingen. Zo leveren de lessen van Kwink voor burgerschap jouw school een bijdrage om te voldoen aan wat de Onderwijsinspectie van je vraagt.

WIL JE MEER WETEN?

Heb je vragen of wil je meer informatie?

Op www.kwinkvoorburgerschap.nl vind je een overzicht van veelgestelde vragen. Staat jouw vraag er niet bij? Neem gerust contact op met de relatiebeheerder in jouw regio. Je kunt ook het contactformulier invullen of bellen met onze klantenservice via 033 – 460 19 40.

KWINK
voor sociaal-emotioneel leren

**DOE
MEE!**

Ben jij die leerkracht die meer wil weten over sociaal-emotioneel leren (SEL) en Kwink? Sluit je dan aan bij een van onze inspirerende trainingen.

Wil jij dat Kwink en sociaal-emotioneel leren een prominente plek krijgen op jouw schoolagenda?

Wil je zelf graag meer kennis opdoen over Kwink en over SEL? Bekijk dan ons uitgebreide trainingsaanbod voor de 'Kwink-coach'. Of verken een van onze andere trainingen op: www.kwinkopschool.nl/trainingen

Meer weten over
SEL of Kwink?
Bekijk onze trainingen!

[www.kwinkopschool.nl/
trainingen](http://www.kwinkopschool.nl/trainingen)

t 033-460 19 40
e info@kwintessens.nl
i www.kwintessens.nl

Kwink is een uitgave van uitgeverij Kwintessens

kwintessens